

Viime maaliskuussa julkistettu Työllisyistyöryhmän loppuraportti on herättänyt runsaasti keskustelua. Työryhmän puheenjohtaja valtiosihteeri Raimo Sailas vastaa esitettyyn kritiikkiin ja korostaa, että raportin ehdottamat toimenpiteet on nähtävä kokonaisuutena, ja että niiden toteuttamisella on kiire.

Valtiosihteeri Raimo Sailas on jo pitkään osallistunut näkyvästi talouspoliittiseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Työllisyystavoite edellyttää vaativia ja nopeita toimenpiteitä

– valtiosihteeri Raimo Sailaksen haastattelu¹

Heikki Taimio
Vanhempi tutkija
Palkansaajien tutkimuslaitos

Joskus 1980-luvun alkupuolella otin Joensuun yliopistossa vastaan tenttejä kirjasta Saviaho–Sailas–Ylinen: Julkisen talouden suunnittelu ja budjetointi (Helsinki: Gaudeamus, 1981). Mielestäni se oli todella tylsää kamreeritekstiä, niin kuin varmaan asiaan kuuluikin. Nytemmin olet VM:n ylin virkamies, taluspo-

liitiikan johtava valmistelija ja sana-valmis median suosikki. Mitä oikein tapahtui?

“En tiedä, onko tässä mitään sen kummempaa tapahtunut. Tuolla teoksella oli sellainen tausta, että Saviaho

¹ Haastattelu on tehty 11.8.2003.

ja Ylinen olivat tehneet siitä aikanaan ensimmäisen version, kun Suomen budjettijärjestelmää uudistettiin 1960-luvun lopulla. Lähinnä kai Norja oli esikuvana. Sitten se vanheni, he pyysivät minua myös mukaan kirjoittamaan, ja jonkinmoisen panoksen siihen sitten annoin.

Itsestään on tietysti aina hankala puhua, mutta jo Sorsan II-hallituksen aikana 1977–79 olin läheisesti mukana sen elvytyspolitiikan valmistelussa, joten en itse näe tapahtuneen mitään yhtäkkistä muutosta tai aktivoitumista näissä asioissa. Nykyään tietysti lait ja ohjeet lähtevät siitä, että virkamiesten pitäisi olla avoimempia ja osallistua keskusteluun enemmän kuin ennen. Median pyrkimys henkilöidä asiat vaikuttaa siihen, että niistä puhutaan nyt henkilöiden nimiin kytkeytyen enemmän kuin aiemmin. Ja tietysti talouspolitiikka on noussut lähinnä 1990-luvun laman johdosta julkisuudessa merkittävämmäksi asiaksi kuin ennen sitä.”

Onko virkamiesten ja poliitikkojen suhde muuttunut millään tavalla?

“Näinhän ajattelevat usein ne, jotka katsovat ulkoa – vaikkakin läheltä asioita seuraten. Minun on vaikea nähdä, että olisi tapahtunut mitään sen

kummempaa muutosta. Jostakin syystä media haluaa tulkita, että virkamiehet hallitsevat ja päättävät mitä tehdään. Olen esittänyt vastaväitteen: kuka kuvittelee, että virkamiehet olisivat ohjailleet Erkki Liikasta, Ahti Pekkalaa tai Sauli Niinistöä tai monia muita meidän johtavia poliitikkojamme kuten Esko Ahoa tai Paavo Lipposta? Se, että missä se valta on ja miten se pitää määritellä, on monitahoinen kysymys. Eihän virkamiehillä juuri mitään päätösvaltaa ole. Mutta on selvää, että valmisteluvaltaa on. Eihän virkamiehillä olisi mitään merkitystä, elleivät heidän käsityksensä millään tavalla näkyisi päätöksissä.

Näkee joskus, että mediasta on kiva kiusata poliitikkoja sillä, että sanotaan: virkamiehet päättävät ettekä te. Virkamiehen kannalta on kiusallista nähdä tällaista. Eivät sitä tietysti edesauta sellaiset lausunnot, kuin Suvi-Anne Siimes sanoi lähdettyään täältä pois, että valtiovarainministeriön kansantalousosaston veropoliittiset kannanotot sanelevat nykyisen hallituksen budjettilinjaukset. Toisin sanoen, että oltuaan muutaman viikon ylijohdajana Anne Brunila päätti, minkälaista verolinjaa Vanhasen-Kalliomäen hallitus harjoittaa. Ei se nyt taida ihan niinkään olla.”

Viimeaikainen osallistumisesi talouspolitiikan valmisteluun ja julkiseen keskusteluun on liittynyt johtamasi Työllisyystyöryhmän raporttiin, joka julkistettiin 31.3.2003 ja jonka esitysten toteuttamisesta myös jatkossa varmasti keskustellaan. Onko raportti mielestäsi otettu hyvin vastaan?

“Ainakin se on tullut vastaanotetuksi siitä päätellen, että siihen viitataan jatkuvasti ja siitä keskustellaan. Ei kai se ole mikään ihme, koska nämä ovat niitä oikeita ja todellisia ongelmia, jotka meillä edessä ovat. Sen takiahan työllisyystyöryhmä asetettiin, että se etsisi jonkinäköistä analyysia ja vastauksia näihin kysymyksiin.

Se, että opintotuki- ja työttömyys-turva-asioita on tuotu paljon esille ja kritisoitu niitä koskevia ehdotuksia, johtuu siitä, että nämä kaksi asiaa vuotivat etukäteen ja vielä vähän väärässä muodossa Helsingin Sanomiin.”

Raporttia on ilmeisesti aika paljon kommentoitu myös lukematta sitä?

“Se on helposti nähtävissä, mutta se ei nyt ole mitään uutta. Yhteiskunnallinen keskusteluhan näyttää olevan hyvin paljon sitä, että lukematta kommentoidaan. Media edellyttää, että kysymyksiin vastataan 7–9 sekunnissa, vaikka ne ovat sellaisia, ettei niihin

Työllisyystyöryhmän raportti pähkinänkuoressa

Pääministeri Paavo Lipposen asettama ja valtiosihteeri Raimo Sailaksen johtama Työllisyystyöryhmä näki 31.3.2003 julkistamassaan loppuraportissa haasteeksi turvata hyvinvointiyhteiskunnan rahoitus pohja kansainvälisen verokilpailun kiristyessä ja ikääntyvän väestön lisätessä paineita julkisiin menoihin. Tavoitteena on 75 %:n työllisyysaste ja alle 5 %:n työttömyysaste vuoteen 2010 mennessä. Työuria pitäisi pidentää kahdella vuodella molemmista päistä ja saada tuloksena olevalle lisätyövoimalle ja työttömille työpaikkoja. Työryhmä näki esittämänsä toimenpiteet kokonaisuutena, jonka vaikuttavuus työllisyyteen on sitä suotuisampi mitä yhtenäisempänä toimintaohjelma toteutetaan. Keskeisimpiä esityksiä olivat seuraavat. Tuloveroastetta tulisi alentaa kuluvalle vaalikaudella 4 prosenttiyksikköä kaikilla tulotasolla, ja ylintä rajaveroastetta alennettaisiin samalla 52 prosenttiin. Työnantajan kansaneläkevaltuusmaksusta luovuttaisiin asteittain ja kansaneläkkeet kustannettaisiin suoraan verovaroin. Arvonlisäverotuksen 8 ja 17 prosentin verokannat yhdistettäisiin 14 prosentiksi. Julkisiin tutkimusmenoihin tulisi 5 prosentin vuotuinen reaali kasvun. Uusien ylioppilaiden sijoittumista korkeakouluun nopeutettaisiin ja opintotukea korotettaisiin samalla kun se muutettaisiin lainaperusteiseksi. Valmistumisen jälkeen merkittävä osa lainanhoitomenoista voitaisiin vähentää verotuksessa. Julkiset työvoimapalvelut ehdotetaan eriytettäväksi työnvälitykseen ja vaikeammin työllistettävälle tarkoitettuihin työvoiman kehittämissäkeksi. Työttömyysturvan kesto tehtäisiin riippuvaiseksi työhistorian pituudesta, ja työmarkkinatuella tulisi 500 päivän enimmäiskesto. Työttömyyseläkeputken poistaminen aloitettaisiin, ja osa-aikaeläkkeen saantiehtoja tiukennettaisiin. Edistettäisiin osa-aikaisuutta sekä tuettaisiin työkykyä ja työssä jaksamista. Kasvuyritysten toimintaedellytyksiä parannettaisiin, konkurssilainsäädäntöä uudistettaisiin ja yrittäjien sukupolvenvaihdoksia tuettaisiin. Julkisen sektorin tukipalveluja sekä hyvinvointipalveluja ulkoistettaisiin ja avattaisiin kilpailulle.

yksinkertaisesti voi mitenkään järkevästi vastata siinä ajassa. Mutta uskon, että tätä on luettu myöskin poikkeuksellisen paljon.”

Verokilpailu haasteena

Kansainvälinen verokilpailu on ollut jo pitkään esillä, mutta tämän raportin ilmestymisen jälkeenkin on tullut eräitä asioita, jotka ovat nostaneet sitä vielä enemmän julkisuuteen – esimerkiksi Saksan veroalennukset, ja EU:n laajentumisen myötä ennen kaikkea Viro on noussut voimakkaasti esille.

“Kyllähän Saksan verouudistus on varsin merkittävä, ja se tuli julkisuuteen todellakin raportin jälkeen. Yhteiskunnallisen keskustelun vaatimatomaan tasoon liittyy, että on ikään kuin uutena asiana alettu puhua alkoholijuomien tuliaissäännösten muuttamisesta, vaikka on tiedetty EU-jäsenyyden alusta saakka, että tällainen tulee vastaan.

Julkisten talouksien alijäämät euroalueella tietysti hillitsevät verokilpailua. Toisaalta vaikka Saksa rikkoo kasvu- ja vakaussopimusta, se keventää verotusta.

Yritysverokeskustelu olisi hyvä joskus palauttaa nollapisteeseen. Jos meillä on sisämarkkinat 15 maan kesken – ja kohta sitten paljon runsaamman joukon kesken – niin paras mahdollinen ratkaisu olisi sama yritysverotus koko sillä alueella. Ei ole minkäänlaisia merkkejä, että siihen oltaisiin menossa.”

Ehkä nämä asiat ovat nyt vasta tulleet oikein voimakkaasti esille osittain siksi, että on odotettu mitä tässä tapahtuu, ja poliittisten ratkaisujen tai yksimielisyyden saavuttaminen EU:ssa näistä verokilpailuun liittyvistä kysymyksistä on ollut erittäin vaikeaa. Nyt on pakko sitten tehdä päätöksiä, kun ensi vuoden alusta tulee muutoksia.

Kun veroasioissa on tämä yksimielisyyden vaatimus, on erittäin vaikea

saada aikaan mitään ratkaisuja – ja jatkossa vielä vaikeampaa, kun EU laajenee.

Ei taida olla kovin helppoa Suomen tai Pohjoismaiden ajaa esimerkiksi alkoholiveron nostoa EU:ssa.

“Voihan sitä yrittää ajaa, mutta tuloja on erittäin vaikea aikaansaada, ja jos saadaankin, niin ne ovat mitätöimiä verrattuna ongelmaan. Viinikulttuuri ja keski- ja eteläeurooppalainen kulttuuri on niin vahva, ettei siellä ymmärretä tällaisia ongelmia.”

Säästöjä vai jotain muuta?

Siirrytäänkö sitten tähän toiseen päähaasteeseen, väestön ikääntymisestä johtuviin menopaineisiin. Voidaanko raportin esitykset nähdä julkisen talouden säästöohjelmalla, jotta suurten eläkeläisjoukkojen muodostama taakka ei muodostuisi työikäisille kohtuuttomaksi?

“Ei, ei ole. Sana säästö on aika epä-määräinen silloin, kun puhutaan julkisen talouden säästöistä. Jos puhutaan tulonsiirroista, jotka ovat etupäässä valtion budjetista ja eläkejärjestelmistä maksettavia, niin ”säästöä” voi syntyä sillä tavalla kuin esimerkiksi lapsilisissä on syntynyt, kun saajien lukumäärä vähenee. Sen voi tulkita niin, että menoja säästyy itsestään.”

Mutta ne on myös jäädytetty useiksi vuosiksi...

“Silloin syntyy säästöä reaaliarvojen laskiessa. Todellista säästämistä ja menojen leikkaamista on se, että alennetaan tulonsiirtojen perusteita tai kiristetään saannin ehtoja. Sitten on tämä palvelupuoli, jossa myös puhutaan säästöistä ja joka on etupäässä kuntien vastuulla. Siellä säästökäsite muuttuu hämmäntäväksi. Voidaan ihan hyvin ajatella, että yksikkökustannuksia saadaan alemmaksi ilman, että todellisuudessa ”säästetään”. Hyvin tiedetään, että samoja ja samanlaatuisiakin palveluja tuotetaan eri yksiköissä ihan eri kustannuksin.

On vaikea löytää täsmällisiä ilmaisuja, jotka erittelisivät paremmin, mitä säästäminen kulloinkin tarkoittaa. Nyt sillä voidaan tarkoittaa mitä vain ja torjua rationalisointiehdotuksia palvelutuotannossa.”

Toinen ilmaisuhan tässä yhteydessä on menokuri, jota on valtiontalouden kehyksissä.

“Sekään ei ole erityisen täsmällinen ilmaisu. Jos ajatellaan julkisen menotalouden problematiikkaa tällä hallituskaudella, niin hallitusohjelmassa ja sen lisäpöytäkirjassa on tulonsiirtojen perusteet määritelty harvinaisen yksityiskohtaisesti. Jos siinä pysytään, niin tiedämme aika tarkkaan, mikä on tulonsiirtomenojen taso neljän vuoden kuluessa.

Suuri kysymysmerkki on se, miten kehitty palvelusektori, joka on pitkälti kuntien vastuulla: kuinka tehokkaasti asioita voidaan hoitaa, miten voidaan pitää yksikkökustannukset kurissa? Hallituksen kannalta se on pulmallista, koska ei ole mitään kahvaa, jolla voisi suoraan säädellä kuntien menotaloutta ja palvelutuotannon kustannustehokkuutta, mikä kuitenkin vaikuttaa välillisesti myös valtiontalouteen.

Onko säästöä esimerkiksi, jos kaksi lukiota yhdistetään sen johdosta, että oppilasmäärät näyttävät molemmissa jäävän vähäisiksi tulevaisuudessa? Totta kai silloin monet tulkitsevat, että tämä on kamalaa säästöä ja kurjistamista.

Helsingissä on käyty keskustelu päivähoitokapasiteetin vähentämisestä sen takia, että palvelujen kysyntä vähenee, kun lapsia tiedetään olevan paljon vähemmän. Mitä helkkarin säästämistä ja kurjistamista se on? Ja kuitenkin se saadaan mediassa näyttämään siltä, että Helsingin kamalan taloustilanteen johdosta nyt sitten joudutaan tekemään näin ikäviä ratkaisuja, jotka vaarantavat lastentarhanopettajien työpaikat, ja lapset joutuvat menemään 500 metrin sijasta kilometrin päähän päiväkotiin.”

Se on sitten myös rationalisointia?

“Voi sen niinkin sanoa. Mutta on järjestöntä ajatella, ettei siihen reagoitaisi

mitenkään. Nythän hallitusneuvotte-
luissa oli esillä ehdotus, että sotavete-
raanien lukumäärän vähentyessä me-
nopotti pidetään ennallaan. Niinpä se,
joka viimeisenä on hengissä, tulee aika
hyvin hoidetuksi.

Samoin vaaditaan, että kouluikäisten
määrän vähenemisestä syntyvä säästö
pitää käyttää koulutuksen tason paran-
tamiseen. Se on minusta absurdia,
koska juuri se säästöhen pitäisi käyt-
tää vanhus- ja terveystalvelujen rahoit-
tamiseen.

Opinnoista töihin aikaisem- min

*Työllisyysasteen nostamiseksi 75
%:iin työllisyystyöryhmä esittää
työurien pidentämistä kahdella vuo-
della molemmista päistä. Alkupääs-
sä onkin nyt kiistattomia ongelmia,
jos verrataan mihin tahansa muuhun
maahan: korkeakouluopinnot aloite-
taan keskimäärin vasta kolme vuota
valmistumisen jälkeen, ja opiske-
luajat ovat pitkiä. Onko
lähiaaikoina tarkoitus
konkretisoida opintojen
aloitusaikaa varhenta-
via ehdotuksia kuten yo-
tutkinnon kehittämistä,
yhteisvalintamenettelyä
tai uusien ylioppilaiden
kiintiöitä korkeakou-
luissa?*

“Pehmein paikkahan
tässä on se aika, joka
käytetään ennen kuin
opinnot saadaan alkuun. Se tuli mei-
dän raportissamme vahvasti esille, ja
tässä asiassa opetusministeriö on jo
lähtenyt liikkeelle. Peruskouluihin ja
lukioihin pitää saada parempi opinto-
jen ohjaus, ja valintakoemenettelyjä pi-
tää uudistaa. Tarvitaan nopeita ratkai-
suja jo senkin takia, että ne vaikutta-
vat pitkällä viiveellä.

Tämän pitäisi tapahtua vahvalla ope-
tusministeriön vedolla, koska en luota
yliopistoihin, jos asia jätetään niiden itse
kunkin ja jokaisen tiedekunnan mie-
tittäväksi. Oman tärkeyden ja kissan-

hännän nostaminen ja loputon jahkaa-
minen kuuluu tässä asiassa yliopisto-
maailmaan.

Nyt on alkanut olla sellaisia puheen-
vuoroja yhä enemmän, että onko tämä
nyt sitten niin ongelmakaan. Eikös se
ole hyvä vain, että on välivuosia? Voi-
han joskus niin olla, mutta ei järjestel-
mä ole hyvä tällaisenaan.”

*Runsaasti kritiikkiä on kuitenkin koh-
distunut työryhmän ehdotukseen
muuttaa opintoraha ja asumislisä val-
tion takaamaksi opintolainaksi, jon-
ka merkittävän osan voisi vähentää
verotuksessa valmistumisen jälkeen.
On mm. epäilty, että opiskelijat ei-
vät uskalla ottaa velkaa vaan käyvät
entistä enemmän ansiotyössä opiske-
luaikana, järjestelmä vinouttaisi ura-
valintoja aloille, joilla tuleva ansio-
työ olisi turvatumpi, ja se suosisi va-
rakkaammista perheistä lähtöisin
olevia. Vastaehdotuksissa on usein
korostettu opintojen ohjausta ja opin-
totuen riittävyttä. Miten kommentit
näitä vastaväitteitä?*

*Korkeakouluopin-
tojen aloittamisiän
alentamisen edel-
lyttämiin uudis-
tuksiin tarvitaan
opetusministeriön
vahvaa vetoa.*

“Olisi hyvä ensin kat-
soa, miten muualla maa-
ilmassa eletään. Ope-
tusministeriön viime
vuonna julkistaman
opintotukiraportin mu-
kaan Suomessa on
Tanskan jälkeen maail-
man anteliaim järjestel-
mä. Ruotsissa ja Norjassa
on paljon lainapitoi-
sempi järjestelmä kuin
meillä. Pohjoismaat

ovat ainoita maita, joissa ei oteta huo-
mioon vanhempien tuloja yliopisto-
opiskelijoiden kohdalla. Mielestäni
pohjoismaat ovat tässä oikeassa, ettei
tulisi väärää käsitystä. Mutta tämä joh-
taa siihen, että Saksassa ja Ranskassa
maksimissaan parikymmentä prosent-
tia yliopisto-opiskelijoista yleensä saa
mitään tukea. Eli meillä on antelias
opintotukijärjestelmä kansainvälisesti
katsottuna, siitä ei voi vallita minkään-
laista erimielisyyttä.

Lainan karttaminen, joka tuli tuossa
muutama vuosi sitten opiskelijoiden

keskuudessa muodikkaaksi, perustuu
siihen, että opiskelijat katsovat taak-
sepäin. 1990-luvun alussa ja senkin
jälkeen jatkunut työttömyyden pelko,
joka on ylimitoitettu, ja se, että korot
heiluivat niin korkealla kuin ne tekivät
silloin, nehan toivat lainanottokam-
mon.”

*Opintotukijärjestelmän uudistamises-
tahan on ollut monenlaisia esityksiä,
esimerkiksi se, että annetaan mää-
räajaksi opintotuki, ja sitten jos val-
mistuu nopeammin, niin saa taval-
laan palkkiona sen loppuosan tai
opintolainaa ”anteeksi”.*

“Näitä variaatioitahan on vaikka min-
kämöisiä. Olennaista on, että järjes-
telmä olisi yksinkertainen ja riittävän
kannustava. Näissä vain helposti men-
näen näpertelyyn ja monimutkaisuuk-
siin. Nykyjärjestelmä on siitakin mer-
killinen, että ne, jotka tekevät töitä yli
säädettyjen tulo rajojen, joutuvat mak-
samaan tukea takaisin. Massiivinen ta-
kaisinperintäjärjestelmä pyörii. Se on
taas kohtuutonta suhteessa niihin, joi-
den opintoja vanhemmat rahoittavat:
niiltä joille ”pappa betalar” ei peritä
takaisin opintotukea, mutta ne, jotka
tekevät itse töitä, joutuvat maksamaan
takaisin. Ei kuulosta järkevältä.

Sitten on väitetty, että huono-osai-
simmista perheistä lähtöisin olevien
osuus yliopisto-opiskelijoista vähenisi.
Minulla ei ole ihan varmaa tietoa siitä,
mutta luulen, että näin on käynyt 1990-
luvulla, v. 1992 voimaan tulleen ante-
liaan opintotukijärjestelmän aikana. En
sano että sen johdosta, mutta väitän,
että tosiasiallinen valikoituminen tapah-
tuu aiemmin. Johtuu muusta kuin
opintotuesta, kuka hakee mihinkin
opiskelemaan. Kun on jo ylioppilas,
niin sillä ei ole enää suurta merkitystä,
onko rikkaat vai köyhät vanhemmat.
Valinnat on tehty jo aiemmin, usein
tosiasiasa jo ennen peruskoulun aloit-
tamista. Siihen pitäisi kiinnittää huo-
miota.”

*Tässä kuitenkin tosiasia on se, että
lainaa ja työttömyyttä pelätään, ja
ajat ovat epävarmat. Tuntuisi siltä,*

että tämä lainapainotteisempi järjestelmä voisi vinouttaa uravalintoja.

“Mikä on oikea ja mikä vino valinta?”

Vähemmän sitten kiinnostaisivat matalamman tulotason tuottavat alat kuten humanistiset alat, ja enemmän sitten pyrittäisiin jonnekin kauppakorkeakouluun, lääkikseen jne. Tietenkin se voidaan estää sillä, ettei mitään sisäänottomääriä nosteta, mutta halukkuus opiskella epävarmempaa ja pienempää toimeentuloa lupavia aloja voisi heikentyä. Tässä pitäisi tapahtua myös asennemuutos samanaikaisesti. Miten se voisi kytkeytyä tähän?

“No juu, kyllä minullekin jotkut opiskelijat lähettivät hätääntyneitä sähköpostiviestejä, joissa sanottiin, että sit-

tenhän joutuisi miettimään, mitä opiskelee. Kyllä, juuri niin. Ihan tästä riippumatta on ilmiselvää, että meillä esimerkiksi taiteen alan opiskelijapaikkoja on aivan liikaa suhteessa mihinkään järkeviin työllisyysnäkyymiin, ja niitä on tarkoitus supistaa muutenkin. Annetaan ihmisille väärä signaali, jos lähdetään siitä, että voi huomattavan suoran opintotuen avulla opiskella mitä haluaa ja samalla odottaa, että yhteiskunta takaa työpaikan samalla todennäköisyydellä riippumatta siitä, mitä opiskelee.”

Eläkkeelle jäämisen myöhentämällä on kiire

Siitä ei varmasti ole epäilystäkään, etteikö eläkeläisten lisääntymisen tuoma menopaine ole todella huomattava, mutta näin on monissa muissakin maissa. Meillä se tulee vähän aikaisemmin ja voimakkaampana kuin joissakin muissa maissa. Toisaalta muissa maissa ei ole juurikaan ryhdytty varautumaan tähän. Kattamattomat eläkevastuut ovat monissa EU-maissa vielä paljon suuremmat kuin meillä, joten ne joutuvat jatkossa ottamaan lisää velkaa, karsimaan menojaan tai korottamaan veroasteitaan tai eläkemaksujaan. Mihin arvelisit tämän kehityksen johdavan?

“Juuri näinhän se on, meillä vanhushuolto-suhteen heikkeneminen on seuraavat 30 vuotta vauhdikkaampaa kuin muualla. Suomessa on varauduttu eläkepolitiikassa paljon paremmin kuin EU:ssa keskimää-

rin. Maissa, joissa ei ole varauduttu, tulee käymään juuri niin kuin tämän kesän aikana on käynyt Ranskassa ja Itävallassa: eläke-etuuksia heikennetään ja saantiehtoja tiukennetaan. Tai niin kuin kävi Saksan terveydenhuoltojärjestelmälle, johon tehdään mittava reformi, jossa rahoitus pohjaa vahvistetaan ja veroja ja palvelumaksuja korotetaan. Heidän vaikeutensa kasvu ja vakaussopimuksen kanssa on pienempi verrattuna, mitä edessä on. Italian tässä voisi mainita erityisen hankalana esimerkkinä, koska sen eläkejärjestelmä on ollut mahdottomassa tilanteessa jo pitkään.

Pienemmän tai suuremman pakon edessä joudutaan näihin etuuksiin puuttamaan. Joko puututaan tai itketään ja puututaan, se on ihan varmaa. Siitä tulee vaikea prosessi. Sen merkitys näkyy myöskin siinä, että Yhdysvalloissa tilanne on kokonaan toinen. Eurooppa on todella hankalan näköinen demografialtaan verrattuna Yhdysvaltoihin. Yhdysvaltain taloudellinen ja miksei poliittinen ja sotilaallinenkin dominanssihan pyrkii yksistään tämän seikan johdosta vahvistumaan lähivuosina ja -vuosikymmeninä ainakin suhteessa Eurooppaan. On häkellyttävää, että Euroopassa on väistely väestörakennepulmaa näin pitkään. Nyt vasta sitten pakon edessä tehdään jotain.”

Keskimääräinen eläkkeellejäämisikä on pysynyt viime vuodet noin 59 vuodessa huolimatta joistakin sen myöhentämiseen tarkoitetuista muutoksista. Vuoden 2005 alusta voimaan astuvalla eläkeuudistuksella tavoitellaan 2–3 vuoden nousua keskimääräisessä eläkkeellejäämisessä seuraavien 30–40 vuoden aikana. Työllisyystyöryhmä haluaa pidentää työelämässä pysymistä kahdella vuodella jo v. 2010 mennessä, eli tavoite on paljon tiukempi. Siis eläkeuudistus pitäisi “repiä auki” jo ennen kuin se on astunut voimaan. Eivätkö ainakin palkansaajajärjestöt vastusta tätä ajatusta jyrkästi? Onko tässä mahdollista tehdä jotakin ilman, että eläkepaketti revitään auki?

Raimo Sailas toivoo, ettei työttömyysturva- ja eläkejärjestelmien suhteen esitettäisi ennakkoehtoja, vaan että niihin tarvittavia muutoksia voitaisiin valmistella kolmikantaisesti.

Ei sitä auki tarvitse repiä. Lainsäädäntöhän on lähtökohdiltaan ja sisällöltään hyvä. Nyt on kysymys vain siitä, onko se aivan riittävä. Eläketurvakeskus on arvioinut, että sen eläkeikää nostava vaikutus vuoteen 2030 mennessä voisi olla 1,5 vuotta. Se viittaisi siihen, että aivan niihin tavoitteisiin ei päästä, mihin pitäisi päästä.

Tärkein asia on varmaan kysymys eläkeputkesta. Voidaan myös kysyä, jäikö osa-aikaeläkkeeseen sen muutoksen jälkeenkin liian hyvät ehdot, ja pitäisikö vielä työkyvyttömyyseläkkeiden rahoitus pohjaa muuttaa niin, että se ei diskriminoisi niin kovasti vanhempia työntekijöitä kuin mitä se nyt tekee. Ei näistä mikään ole yksinkertainen kysymys, mutta turha niitä on myöskään dramatisoida ja sanoa, että jatkokeskustelu niistä olisi jotenkin aukirepimistä.

Työministeri Filatovhan on puhunut useasti tästä eläkeputkesta. Se on sekä työnantajalle että työntekijälle liian houkutteleva ja helppo tapa saneerata.”

Niin tehtiin etenkin siihen aikaan, kun piti saada väkeä vähennettyä: sitä vähennettiin sieltä päästä, kun järjestelmä oli sellainen.

”Kyllä, insentiivit ovat sellaiset, moni seikka johtaa siihen. Toisaalta sitten kun nostettiin putkeen pääsemisen alaikäraja, niin siinä kävi niin, että sitten pidettiin ihmisiä pitempään töissä.”

On muitakin seikkoja, jotka saattaisivat johtaa eläkkeellejäämisiän nousuun. Yksi on tuleva työvoimapula, joka ilmeisesti ajaa ennen pitkää tilanteeseen, jossa työnantajien on pakko olla kiinnostuneita pitämään myös ikääntyneempiä töissä. Toinen ja vaikeampi asia on työssä jaksamisen edistäminen.

”Tuo viimeksi mainittu on ilmiselvästi pulma. Sitä on paljon selvitetty, ja erilaisia projekteja on ollut. Minusta on

nyt tärkeää, että työelämän asiantuntijat voisivat vetää yhteen, mistä oikein on kysymys ja mitä oikeastaan pitäisi tehdä ja minkälaisen ohjelman turvin.

Kun yksilöllisen varhaiseläkkeen alikärajaa laskettiin 1980-luvun puolivälissä vahingossa 55 vuoteen, niin se muutti ihmisten käsityksiä siitä, mikä on ”oikea” eläkkeellelähdon ikäraja. Vaikka nyt on hylätty tätä ikärajaa ylöspäin, niin se vaikuttaa hitaasti. Totta kai myös vapaa-ajan arvostus on noussut. Senhän näkee osaaikaeläkeasiassa erityisen selkeästi. On melkoinen työhullu, joka täyspäiväistä työtä tekee, jos on mahdollisuus valita osa-aikaeläke. Ehdot ovat olleet niin edulliset progressiivisen verotuksen huomioon ottaen.

Pitäisi kannustaa ihmisiä pysymään työelämässä, mutta sitten luodaan osaaikaeläkejärjestelmä, joka on johtanut siihen, että huomattava määrä ihmisiä, jotka muissa oloissa olisivat jääneet työelämään täysipäiväisesti, on nyt jäänyt osaaikaeläkkeelle.

Yleistä yhteiskunnallista ilmapiiriä pitää muuttaa. Täytyy saada ihmiset ymmärtämään, että hyvinvointiyhteiskunnan rahoitus pohjan kannalta on välttämätöntä, että tehdään pitempään töitä.”

Verotuksen keventäminen vain yksi osa kokonaisuudesta

Työllisyystyöryhmän raporttiin sisältyy ehdotus ansiotulojen verotuksen keventämisestä, jota perustellaan matalapalkkaisen työn tukemisella so-

siaaliturvaan verrattuna, investoinneilla inhimilliseen pääomaan ja korkeasti koulutetun työvoiman pysymisellä Suomessa. 75 prosentin työllisyysasteen tavoittelemisen kannalta

on arvosteltu, että veroalennusten työllisyysvaikutukset ovat tutkimusten perusteella melko vaatimattomia, ne ovat kallista työllisyyspolitiikkaa eivätkä ne kohdistu ns. työttömyyden kovaan ytimeen, joka on arvioiden mukaan ollut 170 ja 180 tuhannen kieppeillä. Miten kommentoisit tätä kritiikkiä?

Kuva: Matti Kolho/Kuvaario

”Ansiotulojen verotuksen keventäminen on vain yksi osa niitä toimenpiteitä, joilla pyritään saamaan työllisyyttä paremmaksi. Mitä tahansa yksittäistä toimenpidettä erikseen arvioituna tullaan samantapaisiin tuloksiin. Nythän näkee sellaista ajatusta, ettei tuloverotuksella ja työllisyydellä ole juuri yhteyttä, ts. että alennuksilla ei ole vaikutusta työllisyyteen. Jos näin on, niin minun on ainakin vaikea löytää yhtään ainoaa syytä sille, miksei sitten nostettaisi tuloverotusta huomattavasti. Mitä muita haittavaikutuksia sillä voisi olla, jos sillä ei keran ole vaikutuksia työllisyyteen?

Muutenkin olisi hyvä, että keskustelijat ilmaisisivat hieman eksplisiittisemmin, mikä olisi ”oikea” tuloverotuksen taso. Lipposen kahden hallituksen aikana työhön liittyviä veroja ja työnantajamaksuja alennettiin noin kolme miljardia euroa. Nyt sitten on menty siitä pitemmälle. Joka ainoan päätöksen yhteydessä tulee sama keskustelu, että ei saa alentaa enää, kun julkiset palvelut ovat vaarassa.

Tähän liittyy myöskin progressiokeskustelu. Olisi hyvä, jos myönnettäisiin ensinnäkin se, että pieni- ja keskitulopainotus johtaa yleensä progression kiristymiseen. Samat ihmiset, jotka

haluavat pieni- ja keskituloisten kevennyksistä suhteellisesti suurempia, vastustavat usein progression kiristämistä. Kukaan ei sano, mikä olisi oikea progressio.”

Kieltämättä erittäin hankala yhtälö siinä on. Toinen vähän hankala puoli siinä on se, että tämä sotii ikään-tymiseen varautumista vastaan.

“Minä ajattelen yksinkertaisesti niin, että kun työikäisen väestön määrä kääntyy laskuun ja vielä sisällensä ikääntyy, ja kun eläkeläisten määrä kasvaa huomattavasti, niin vaaditaan hyvin dynaamista, kasvuhakuista yhteiskunnallista ilmapiiriä, jotta rahoituspohjaa voisi yleensä synnyttää. On vaikea ajatella, että se onnistuu yhteiskunnassa, jossa työtä verotetaan kovasti.”

Hallituksen vuoden 2004 talousarvioesityksessä toteutetaan osa tästä veronkevennyslinjasta, mutta samalla hallitusohjelman mu-

kainen veronkevennysvara tulee jo käytetyksi. Ilmeisesti kuitenkin veronalennuksia tullaan kytkemään seuraavan tulopoliittiseen kierrokseen, ja alennusvara arvioidaan uudelleen hallituskauden puolivälissä?

“Hallitusohjelmassahan on sana ”vähintään”. Se puolivälin tarkastelu taitaa käytännössä tarkoittaa, että ensi syksynä – jos tulopoliittista ratkaisua pyritään aikaansaamaan – on tarkastelun paikka. Oletan, että siinä yhteydessä arvioidaan, mennäänkö tuloverotuksessa pidemmälle.”

Olisihan se aika erikoista, jos heti ensimmäisinä kuukausina olisi kaikki käytetty.

“Toisaalta varoisin pitämästä ikään kuin itsestään selvänä, että syntyy millainen tulopoliittinen ratkaisu tahansa, niin siinä tuloveroja kevennetään. Kyllä ajatuksena täytyy olla se, että sillä on vaikutuksensa myös palkkupuolelle.”

Tarvitaan vaativia ja hankaliakin toimia

Ilmeisesti tässä raportissa palkansaa-jajärjestöjen kipupiste on työttömyys-turvan heikentäminen.

“Saattaa olla niin, ja toinen on tämä eläkejärjestelmä.”

Tässä kuitenkin ilmeisesti on ollut ajatuksena se, että on joku sellainen isompi paketti, jossa on joitakin muitakin elementtejä, jotka tekevät sen hyväksyttävämmäksi eri osapuolille.

“Hallitus ilmoitti tahtonsa budjetti-riihen yhteydessä. Jos kaikkien erittäin vaativaksi korostamaa 75 prosentin työllisyysastetta parin vaalikauden ku-

luttua lähdetään tavoittelemaan, niin silloin tarvitaan vaativia ja hankaliakin toimia. Parasta olisi, jos niistä voitaisiin viime vuosina totuttuun tapaan sopia kolmikantaisella yhteistyöllä sen kummemmin revittämättä ja julkisuu-
dessa ennakkoehtoja

kovin paljon asettamatta. Tässä on helppo saada asiat sillä tavalla lukkoon, ettei tapahdukaan juuri mitään.”

Pitkäaikais- ja toistuvaistyöttömistä koostuva työttömien kova ydin tarvitsee epäilemättä ammattitaidon parantamista, aktivointia, kuntoutusta ja sopivia työpaikkoja, ja on sanottu, että tämä tuppaa tulemaan huomattavan kalliiksi. Onko tähän varaa valtiontalouden kehyksissä vai jätetäänkö heidät oman onnensa nojaan ja luotetaan siihen, että he siirtyvät ennen pitkää eläkkeelle?

“On turha kuvitella, että siihen saataisiin halvalla ja helposti ratkaisu. Se vaatii palvelukeskusajattelua, jossa luodaan kunnille ja muille toimijoille aito intressi olla mukana. Se maksaa paljon. Se vaatii räätälöityä työskentelytapaa. Täytyy luottaa siihen, että jos työhön todella ryhdytään, ongelma pienenee muutamassa vuodessa huomattavasti.”

Onko panostus tässä nykyisessä budjettiehdotuksessa riittävä?

“Ei työministeriö ainakaan sitä ole protestoinut. Panostushan nimenomaan ensi vuoden budjetissa on aika tukeva. Paljon riippuu myös siitä, miten asiat saadaan organisoitua.”

Viime aikoina on keskusteltu aika paljon maahanmuuton lisäämisestä keinoa kohottaa työllisyyttä ja vastata uhkaavaan työvoimapulaan. Työllisyystyöryhmän raportti ei kuitenkaan ota sitä esille. Miksi?

“Jätimme sen tietoisesti ulos siksi, että halusimme katsoa, mitkä ovat kansalliset voimavarat.”

Mutta näet itse kuitenkin niin, että tähän on syytä varautua?

“Kyllä.”